

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประชากรอยู่คึกคัก โดยการอาศัยการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นมีการใช้น้ำกันมากจึงได้มีการพัฒนาด้านการชลประทานตลอดมา แต่การใช้น้ำยังขาดความระมัดระวังไม่ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของน้ำ ซึ่งในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาวิกฤตน้ำ และนับวันจะรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม น้ำเน่าเสีย เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม รวมทั้งปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นและควบคุมได้ยาก สำหรับปัญหาการขาดแคลนน้ำภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นภาคที่ใช้น้ำมาก และได้ผลตอบแทนต่ำกว่าภาคอื่นๆ จึงถูกเรียกร้องให้ใช้น้ำอย่างประหยัดและมีความยั่งยืน ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้น้ำชลประทานยังขาดประสิทธิภาพ มีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย เพราะเป็นงานบริการแบบให้เปล่าจากรัฐ ทำให้ศักยภาพของการพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติถูกลดทอนลงไป ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำของผู้ใช้น้ำชลประทาน เกษตรกรใช้น้ำสิ้นเปลืองโดยไร้ประโยชน์ ควบคุมดูแลเอาใจใส่ด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษามีน้อย ทำให้ประสิทธิภาพการชลประทานต่ำ จำเป็นต้องหาแนวทางเพิ่มคุณค่าของน้ำชลประทาน นอกจากนี้ยังพบว่าระบบและอาคารชลประทานที่สร้างขึ้นนั้นเสื่อมสภาพชำรุดเสียหาย เนื่องจากขาดการดูแลบำรุงรักษาที่เหมาะสม การสนับสนุนด้านงบประมาณมีจำกัด เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความชำนาญและไม่เพียงพอในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งขาดความร่วมมือจากเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ทำให้เกิดความท้อแท้ในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย

ดังนั้นเพื่อหาแนวทางการประสานความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่ชลประทานและเกษตรกรผู้ใช้น้ำ กรมชลประทานจึงได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน โดยองค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ได้จัดตั้งขึ้นจะมีบทบาท คือเป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองท้องถิ่น กรมชลประทาน และส่วนราชการอื่น ๆ ดำเนินการเพื่อให้สมาชิกผู้ใช้น้ำปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับขององค์กรผู้ใช้น้ำ ฯ ควบคุมการส่งน้ำในคูส่งน้ำ เพื่อให้มีการแบ่งปันน้ำแก่

ผู้ใช้น้ำด้วยความเป็นธรรม ร่วมดูแลบำรุงรักษาคูส่งน้ำ และอาคารชลประทาน ตลอดจนร่วมกัน แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยโครงสร้างขององค์กรผู้ใช้น้ำ ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่ม ที่ปรึกษา และสมาชิกผู้ใช้น้ำภายในคูส่งน้ำเดียวกัน อาจมีผู้ช่วย หัวหน้ากลุ่มตามความจำเป็น ลักษณะขององค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานที่ได้จัดตั้งขึ้นแล้ว ปรากฏว่ากลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานต่าง ๆ หลายแห่งทั่วประเทศประสบปัญหาอุปสรรค พอสรุปได้คือ (1) สภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำและกิจกรรมของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำมีความอ่อนแอยังไม่ เข้มแข็งเท่าที่ควร (2) การเสริมสร้างความร่วมมือ ร่วมใจ และความสามัคคี ระหว่างตัวสมาชิก กับกลุ่มผู้ใช้น้ำยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร (3) สภาพการใช้น้ำชลประทานไม่เต็มศักยภาพ ขาดการ วางแผนและใช้ผิดวิธี เกิดข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิกด้านการใช้น้ำและการบำรุงรักษาในระดับ แปลงนา (4) เกษตรกรไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของกลุ่มผู้ใช้น้ำ (5) ขาดการประสานงาน และความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่โครงการฯ

สืบเนื่องจากปัญหาของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำดังกล่าวข้างต้น กรมชลประทานได้มีการ กลับมาพิจารณาและศึกษาโครงการชลประทานที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้การบริหารและจัดการงานส่งน้ำ และบำรุงรักษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ได้ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ประกอบ กับนโยบายจากรัฐบาลและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ พัฒนารชนบททุกด้าน ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา กรมชลประทานจึงได้กำหนดทิศทางการบริหาร จัดการน้ำชลประทาน โดยมุ่งไปที่การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานที่ได้รับ การพัฒนาแล้วแทนการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อขยายพื้นที่ชลประทาน โดยการปรับเปลี่ยนจากการ พัฒนาเชิงปริมาณ (Quantitative Oriented) ไปเป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพ (Qualitative Oriented) ด้วย “ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Approach)” โดยมี กระบวนการที่เป็นแนวทางสำคัญที่สุด คือ การส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการน้ำชลประทานโดย เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านส่งน้ำและบำรุงรักษา (Participatory Irrigation Management : PIM)

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อย อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่แห่งหนึ่งที่มีความสำคัญของกรมชลประทาน พื้นที่โครงการ 203,382 ไร่ พื้นที่ชลประทาน 183,044 ไร่ ในโครงการ ฯ จะมีระบบสูบน้ำ ระบบส่งน้ำ ระบบ การแพร่กระจายน้ำในแปลงนา และอาคารประกอบครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมด มีปริมาณน้ำ เพียงพอสำหรับการเพาะปลูกทั้งสองฤดู โดยจะส่งน้ำช่วยเหลือการปลูกพืชในฤดูแฉ้งเป็นหลัก เริ่ม ประมาณเดือนธันวาคม และสิ้นสุดประมาณกลางเดือนเมษายนของทุกปี สำหรับฤดูฝนจะส่งน้ำ ช่วยเหลือการปลูกพืชเมื่อเกิดสภาวะฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่ เพาะปลูก โครงการ ฯ ได้แบ่งขอบเขตความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา 4 ฝ่าย

ตลอดจนได้ดำเนินการจัดตั้งองค์กรหรือกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีสถานภาพไม่เป็นนิติบุคคลเป็นที่เรียบร้อยแล้วในปี พ.ศ. 2550 มีกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานพื้นฐานจำนวน 700 กลุ่ม และกลุ่มบริหารการใช้ น้ำชลประทานจำนวน 7 กลุ่ม โดยมีสมาชิกผู้ใช้น้ำรวมทั้งสิ้น 7,275 คน

ในปัจจุบันการดำเนินกิจกรรมกลุ่มผู้ใช้น้ำฯ ในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อยสัมฤทธิ์ผลในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังประสบปัญหาด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษา ระบบชลประทาน สาเหตุสำคัญของปัญหาพบว่า สมาชิกผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการใช้น้ำ ชลประทานน้อยและไม่เต็มศักยภาพเท่าที่ควร ขาดการบำรุงรักษาระบบและอาคารชลประทาน การไม่ปฏิบัติตามแผนการส่งน้ำและแผนการปลูกพืชที่วางไว้ สภาพกิจกรรมของสมาชิกขาดความ เข้มแข็งต้องการเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจและความสามัคคีระหว่างตัวสมาชิกกับองค์กรผู้ใช้น้ำ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการปฏิบัติการกิจการประสานงานด้านการจัดการ น้ำชลประทาน และการกำหนดความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำด้วยกันกับ เจ้าหน้าที่โครงการฯ แม้จะมีระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานพื้นฐานเป็นเวลานาน แต่ยังไม่มีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ ของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ชลประทาน ดังนั้นจากประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาต่างๆ ในเขตโครงการส่งน้ำและ บำรุงรักษาโคมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเป็นข้อมูลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานต่อไป

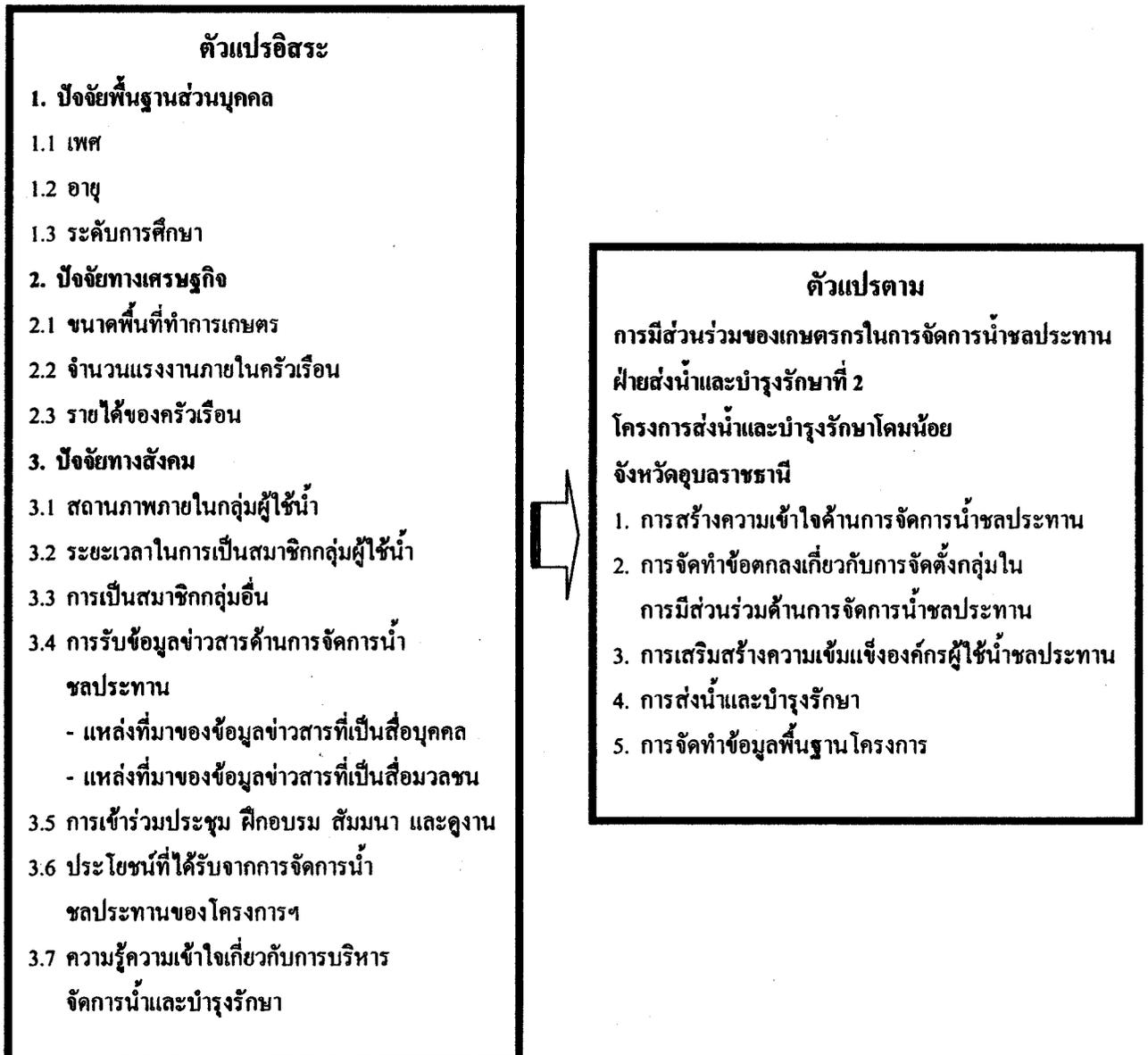
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมใน การจัดการน้ำชลประทานของเกษตรกรฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการส่งน้ำและ บำรุงรักษาโคมน้อย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานของเกษตรกร
- 2.2 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของเกษตรกร
- 2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของ เกษตรกร
- 2.4 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำชลประทาน ของเกษตรกร

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี ดังแสดงในภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. สมมติฐานการวิจัย

ตัวแปรอิสระเกี่ยวกับ (1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ และระดับการศึกษา (2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ขนาดพื้นที่ทำการเกษตร จำนวนแรงงานภายในครัวเรือน และรายได้ของครัวเรือน และ (3) ปัจจัยทางสังคม ประกอบด้วย สถานภาพภายในกลุ่มผู้ใช้น้ำ ระยะเวลาในการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ การเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น การรับข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการน้ำชลประทาน การเข้าร่วมประชุม ฝึกอบรม สัมมนา และดูงาน ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการน้ำชลประทานของโครงการฯ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำและบำรุงรักษา มีอย่างน้อย 1 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของเกษตรกรในกิจกรรมต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้าใจด้านการจัดการน้ำชลประทาน
2. การจัดทำข้อตกลงเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำชลประทาน
3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน
4. การส่งน้ำและบำรุงรักษา
5. การจัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ
6. การจัดการน้ำชลประทานในภาพรวม

5. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานของฝายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี มีขอบเขตดังนี้

5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา สำหรับแนวทางบริหารจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม (Participatory Irrigation Management : PIM) ของกรมชลประทานได้จำแนกเป็น 11 กิจกรรม คือ (1) การสร้างความเข้าใจในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำชลประทาน (2) การจัดทำข้อตกลงการมีส่วนร่วม (3) การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) (4) การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน (5) การยกระดับองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน

(6) การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการชลประทาน (7) การจัดตั้งกองทุนชลประทาน (8) การจ้าง
 เหมืองบำรุงรักษาแก่กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (9) การส่งน้ำและบำรุงรักษา (10) การประเมิน
 ความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน และ (11) การจัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ

การศึกษาครั้งนี้จะศึกษากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำชลประทานของ
 เกษตรกรจำนวน 5 กิจกรรม คือ (1) การสร้างความเข้าใจด้านการจัดการน้ำชลประทาน (2) การ
 จัดทำข้อตกลงเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำชลประทาน (3) การ
 เสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน (4) การส่งน้ำและบำรุงรักษา และ (5) การ
 จัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ โดยศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ได้แก่
 (1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล (2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และ (3) ปัจจัยทางสังคม

5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำ
 ชลประทานที่ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานพื้นฐานจำนวน 317 กลุ่ม พื้นที่ 66,275
 ไร่ สมาชิกผู้ใช้น้ำรวมทั้งสิ้น 2,949 ราย ซึ่งขึ้นทะเบียนไว้กับกรมชลประทานแล้ว โดยทำ
 การเกษตรในพื้นที่โครงการก่อนเก็บข้อมูลเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา หมายถึง โครงการชลประทานที่ควบคุม คูแ
 การส่งน้ำและการบำรุงรักษาในคลองสายใหญ่ อาคารปากคลอง ตลอดจนเป็นที่ปรึกษา ให้
 คำแนะนำแก่เกษตรกรด้านการใช้น้ำ และการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทาน

6.2 ระบบชลประทานในแปลงนา หมายถึง ระบบการแพร่กระจายน้ำ (คูส่งน้ำ) ที่ส่ง
 ถึงแปลงเพาะปลูกของสมาชิก ๆ โดยตรง

6.3 การจัดการน้ำชลประทาน หมายถึง การบริหารทรัพยากรน้ำชลประทานที่มีอยู่
 ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามเป้าหมายที่ได้ศึกษาและกำหนดไว้ และทำให้การบริหารโครงการนั้น
 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6.4 การใช้น้ำชลประทาน หมายถึง การที่สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานนำน้ำไปใช้
 ประกอบการในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อการปลูกพืช ทำนา อุปโภค - บริโภค ใช้เลี้ยง
 สัตว์ หรือใช้เพื่อการอื่น ๆ

6.5 การบริหารการใช้น้ำชลประทาน หมายถึง การจัดการน้ำชลประทานของกลุ่ม
 ผู้ใช้น้ำ เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้รับน้ำอย่างทั่วถึง ยุติธรรม และถูกวิธีการส่งน้ำ

6.6 การจักรอบเวรใช้น้ำในคูลน้ำ หมายถึง ข้อกำหนดการเปิดท่อส่งน้ำเข้าคูลส่งน้ำ เป็นช่วง ๆ ของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำสัปดาห์ละครั้ง หรือตามความเหมาะสมทางวิชาการ

6.7 การบำรุงรักษาระบบชลประทาน หมายถึง การที่สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำช่วยกันดูแล บำรุงรักษาคูลส่งน้ำ คูระบายน้ำ อาคารชลประทาน และถนนบนคันคู สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคนมีหน้าที่โดยตรงในการช่วยกันดูแลบำรุงรักษาเพื่อให้สิ่งก่อสร้างมีอายุใช้งานยาวนาน

6.8 แฉกส่งน้ำ หมายถึง คูลส่งน้ำ 1 สาย เป็นคูลน้ำที่แยกจากคลองซอยหรือคลอง แยกซอย ทำหน้าที่ส่งน้ำเข้าถึงแปลงเพาะปลูกของเกษตรกร แต่ละแฉกส่งน้ำจะมีปริมาณน้ำสูงสุด ผ่านท่อส่งน้ำเท่ากับ 30 ลิตรต่อวินาที สามารถจัดตั้งเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานประเภทไม่เป็น นิติบุคคลหน่วยเล็กที่สุด 1 กลุ่ม

6.9 กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) หมายถึง เกษตรกรหรือสมาชิกผู้ใช้น้ำ ที่ได้รับประโยชน์จากทางน้ำชลประทาน 1 ท่อส่งน้ำเข้านา หรือ 1 แฉกส่งน้ำ รวมตัวกันเป็น กลุ่มเพื่อจัดสรรแบ่งปันน้ำชลประทาน ร่วมมือกันซ่อมแซม บำรุงรักษาระบบและอาคาร ชลประทานในคูลส่งน้ำให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถส่งน้ำได้ดีตลอดเวลา โครงสร้างองค์กร ประกอบด้วยหัวหน้ากลุ่ม 1 คน (อาจมีผู้ช่วยตามความจำเป็น) พื้นที่กลุ่มผู้ใช้น้ำ ๆ ไม่ควรมากเกิน 1,000 ไร่ โดยกลุ่มไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

6.10 สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน หมายถึง เกษตรกรผู้ใช้น้ำจากโครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษาโคมน้อย เพื่อการเกษตรกรรมโดยรับน้ำไปใช้ในปริมาณที่พอเพียง และมีบทบาท ความรับผิดชอบร่วมกันด้านการบริหารการใช้น้ำชลประทานภายในกลุ่ม

6.11 องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน หมายถึง กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน กลุ่มบริหารการ ใช้น้ำชลประทานที่มีสถานภาพไม่เป็นนิติบุคคล และสมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน สหกรณ์ผู้ใช้น้ำ ชลประทานที่มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล ซึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้จัดตั้งขึ้น โดยมี วัตถุประสงค์หลักเพื่อจัดการน้ำและบำรุงรักษาระบบชลประทาน

6.12 ตำแหน่งพื้นที่รับน้ำเพื่อทำการเกษตร หมายถึง พื้นที่ทำการเกษตรที่ได้รับน้ำ จากคลองส่งน้ำสายต่าง ๆ โดยมีลักษณะการแบ่งการจัดการน้ำชลประทานตามความยาวของคลอง ส่งน้ำในระยะทางใกล้เคียงกันออกเป็น 3 ช่วง คือ ต้นคลอง กลางคลอง และปลายคลองส่งน้ำ

6.13 การมีส่วนร่วมในการใช้น้ำ หมายถึง การให้ความร่วมมือ และเข้าร่วมในการใช้ ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัด และให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้กิจกรรมการจัดสรรน้ำ การดูแล รักษาโครงการ การปรับปรุงโครงการ การรักษาคุณภาพน้ำ และการป้องกันการสูญเสียน้ำโดยไร้ ประโยชน์ในลักษณะ ดังนี้

6.13.1 ร่วมประชุม ฝึกอบรม และสัมมนา เพื่อรับทราบ หลักการ เหตุผล ความจำเป็น ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการชลประทาน

6.13.2 ร่วมแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และตัดสินใจ หมายถึง การร่วมแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจ โดยที่เกษตรกรและเจ้าหน้าที่กรมชลประทานร่วมพิจารณาในการเลือกกิจกรรม หรือแนวทางที่เหมาะสม เพื่อวางแผนการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ

6.13.3 ร่วมประชาสัมพันธ์ หมายถึง ร่วมเผยแพร่ และให้ความรู้แก่เพื่อนเกษตรกร เกี่ยวกับความสำคัญของการใช้น้ำจากโครงการชลประทาน

6.13.4 ร่วมปฏิบัติ หมายถึง ร่วมดำเนินงานตามกิจกรรมด้วยปฏิบัติตามกฎระเบียบ และกติกาการใช้น้ำชลประทาน พร้อมทั้งการสละแรงงานด้านส่งน้ำและบำรุงรักษา

6.13.5 ร่วมติดตามและประเมินผล หมายถึง ร่วมตรวจตราดูแล และประเมินผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการบริหารจัดการน้ำชลประทาน

6.13.6 ร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของ หมายถึง ร่วมรับผิดชอบโดยมีความรู้สึกเกี่ยวข้องเดือดร้อนเมื่อมีปัญหา และการใช้ประโยชน์อย่างระมัดระวังในการใช้น้ำจากโครงการชลประทาน

6.14 การบริหารจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม (Participatory Irrigation Management : PIM) หมายถึง การบริหารจัดการชลประทาน โดยเกษตรกรหรือผู้ใช้น้ำชลประทาน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของการจัดการชลประทานเข้ามามีส่วนร่วมกับกรมชลประทานในการตัดสินใจบริหารจัดการ และดำเนินงานกิจกรรมชลประทานทั้งในด้านการก่อสร้าง ด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาตามที่ได้ตกลงร่วมกันหรือได้กำหนดขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

6.15 การมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจด้านการจัดการน้ำชลประทาน หมายถึง การมีส่วนร่วมของเกษตรกร เพื่อรับทราบหลักการ เหตุผล ความจำเป็น แนวทาง ประโยชน์ที่ได้รับ และเป้าหมายการมีส่วนร่วมตามที่กรมชลประทานกำหนดไว้ ซึ่งจะต้องสร้างความเข้าใจให้ทราบความเปลี่ยนแปลงในการจัดการชลประทาน เพื่อบูรณาการให้เกิดความร่วมมือกันในการปฏิบัติงานต่อไป โดยมีกิจกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมคือร่วมประชุม ฝึกอบรมและสัมมนา ร่วมแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และตัดสินใจ ตลอดจนร่วมประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจให้เพื่อนเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการชลประทาน

6.16 การมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อตกลงเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการน้ำชลประทาน หมายถึง การที่เกษตรกรภายในกลุ่มผู้ใช้น้ำร่วมจัดทำข้อตกลงเข้ามามี

ส่วนร่วมในการจัดการชลประทาน เป็นข้อตกลงในเบื้องต้นและได้ทำไว้เป็นหลักฐาน เพื่อแสดงเจตนารมณ์ถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรกับกรมชลประทาน โดยมีกิจกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมคือร่วมประชุม ร่วมแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และตัดสินใจ ร่วมประชาสัมพันธ์ ตลอดจนร่วมปฏิบัติตามข้อตกลง / ระเบียบ / ข้อบังคับ / กติกา หรือกฎเกณฑ์ด้านการใช้น้ำ และบำรุงรักษาภายในกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน

6.17 การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน

หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะของเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างต่อเนื่องในด้าน การบริหารจัดการน้ำและการบำรุงรักษาระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้การบริหารงานขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานเข้มแข็งสามารถช่วยตนเองได้ และเกิดความยั่งยืน โดยมีกิจกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมคือร่วมฝึกอบรม / สัมมนา / ทัศนศึกษาดูงาน / ประชุม ร่วมแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และตัดสินใจ ตลอดจนร่วมประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างให้เพื่อนเกษตรกรเกิดความเข้าใจแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำ ฯ

6.18 การมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษา หมายถึง การที่สมาชิกผู้ใช้น้ำ

องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน องค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจมีความพร้อมในการร่วมกิจกรรมการส่งน้ำ บำรุงรักษา และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านการตัดสินใจในเรื่องการบริหารจัดการ และการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การดำเนินงานส่งน้ำและบำรุงรักษาของโครงการ ฯ ในแต่ละฤดูกาลส่งน้ำ โดยมีกิจกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมคือร่วมกำหนดพื้นที่ส่งน้ำ ร่วมแจ้งความต้องการปลูกพืช ร่วมประชุม ร่วมสละแรงงาน ร่วมแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และตัดสินใจ ร่วมประชาสัมพันธ์ ร่วมปฏิบัติตามแผน ร่วมดำเนินงานการส่งน้ำ และแก้ไขปัญหาการใช้น้ำ ตลอดจนร่วมให้ข้อมูลสภาพพื้นที่เพาะปลูก

6.19 การมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ หมายถึง การที่สมาชิกผู้ใช้น้ำหรือองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่

จะต้องดำเนินการในระบบฐานข้อมูลภาพรวมขององค์กรผู้ใช้น้ำ เป็นข้อมูลที่จำเป็นทั้งในการบริหารการจัดการชลประทาน การติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบชัดเจน เพื่อชี้ถึงผลสำเร็จและมาตรฐานบริการชลประทานของโครงการ โดยมีกิจกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมคือร่วมในการให้ข้อมูลพื้นฐานโครงการ ฯ ร่วมแสดงข้อคิดเห็น และร่วมประชาสัมพันธ์ ให้เพื่อนเกษตรกรได้ทราบและเข้าใจในการจัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ ฯ

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้จากการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานครั้งนี้จะอำนวยประโยชน์ในการดำเนินงานของฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อย อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

7.1 เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินการฟื้นฟูจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ การวางแผนปฏิบัติงานด้านการใช้น้ำของเกษตรกรจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคมน้อยให้เป็นไปอย่างมีคุณค่า ประหยัด และมีประสิทธิภาพ ส่งผลสะท้อนถึงการควบคุมการใช้น้ำชลประทานให้เหมาะสม และดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้องตามนโยบายและเป้าหมายของกรมชลประทาน

7.2 ข้อมูลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในการจัดการน้ำชลประทานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น

7.3 เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหา อุปสรรค รวมถึงกำหนดข้อเสนอแนะให้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานจากโครงการชลประทานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

7.4 นำผลการศึกษาไปปรับใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป